

УДК 94(477)(092)Пох:2-523.6(477.41)''1851/1920''(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2023/3.14>

Чучалін О.П.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ВНЕСОК ЛАВРЕНТІЯ ПОХИЛЕВИЧА В ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ МОНАСТИРІВ КИЇВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ СИНОДАЛЬНОГО ПЕРІОДУ

У статті проаналізовано праці Лаврентія Похилевича та з'ясовано його внесок у дослідження становища православних монастирів Київської єпархії в синодальний період. Аналіз біографії Л. Похилевича дав можливість з'ясувати його життєвий шлях та кар'єрне зростання, що уможливило доступ дослідника до документів та матеріалів з історії становлення та розвитку монастирів Київської єпархії. Праці Лаврентія Похилевича представляють для сучасних дослідників не лише історіографічний, а й джерелознавчий інтерес.

З'ясовано, що при написанні своїх праць Л. Похилевич активно використовував популярний серед сучасних науковців-істориків метод усної історії. Дослідник записував усе, що дізнавався з розповідей пересічних мешканців про минувшину Київської губернії, поєднуючи ці розповіді з віднайденими історичними матеріалами та архівними документами. Дослідником використовувалися статистичні відомості про чисельність жителів населених пунктів Київщини, матеріали Київської духовної консисторії, архівів казенної палати і губернського комітету із забезпечення духовенства, тогочасної преси.

У своїх працях, на основі рукописних і друкованих джерел, автор докладно подавав інформацію про час заснування, просторовий розвиток, архітектуру, господарсько-економічний стан православних монастирів міста Києва та Київської єпархії, їх благодійницьку та просвітницьку діяльність.

Дані, наведені Л. Похилевичем у своїх працях, засвідчують, що православні обителі Київської єпархії у XVIII – середині XIX ст. були не лише центрами духовності, а й перетворювалися в потужні архітектурні та господарсько-економічні комплекси.

Ключові слова: Київська єпархія, православні монастирі, Лаврентій Похилевич, господарство, просвітництво, благодійництво, чернецтво.

Постановка проблеми. На сучасному етапі історія Православної церкви загалом та її монастирів зокрема викликає у дослідників значний науковий інтерес. Широко практикується обговорення питання ролі монастирів у сучасному суспільстві, їх економіко-правовий статус та соціокультурне значення. Після понад семидесятирічне існування на теренах України більшовицького режиму з його репресивною системою та атеїстичною пропагандою, зі здобуттям Україною незалежності відбувається відновлення старих і створення нових монастирів, активно відроджується монастирське життя. Усе це у свою чергу посилює інтерес наукового співтовариства до вивчення історії заснування монастирів, етапів їх становлення, господарсько-економічного розвитку, соціокультурної діяльності, складу та чисельності чернецтва. У зв'язку з цим виникає необхідність систематизувати дані, відображені в опублікованих працях дослідників проблеми історії монастирів, зокрема і Київської єпархії.

З огляду на вищезазначене окремої уваги заслуговує діяльність дослідників, які були сучасниками багатьох історичних подій і в своєму доробку презентували не лише результати свого пошуку, а й пропонували нові підходи та методи до вивчення історії регіонів України, їх господарського життя, а також досліджували центри духовної культури, до яких відносимо й православні монастирі Київської єпархії. У цьому контексті цікавою є постать Лаврентія Івановича Похилевича як церковного діяча, що зміг не лише досягти високих ієрархічних посад, а й зробити вагомий внесок у дослідження історії Київщини, сприяв формуванню підвалин української краєзнавчої думки другої половини XIX ст. та пропонував нові підходи до вивчення історичного минулого. Сучасні дослідники оцінюють постать Л.І. Похилевича як яскравого представника духовної інтелігенції середини XIX ст., що сформувалася на українських землях під владою Російської імперії [6, с. 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській історіографії бракує окремого

наукового дослідження, в якому б висвітлювалися життєвий шлях та дослідницька діяльність Лаврентія Похилевича. З наявних станом на сьогодні наукових праць, у яких, з використанням архівних та опублікованих матеріалів, відображено життєвий шлях Л.І. Похилевича, назвемо статтю Р. Орищенко [6]. У ній автор досліджує проблему становлення сільської інтелігенції Правобережної України XIX ст., до числа яких відносить і постать Л. Похилевича, та дає його коротку біографічну довідку. Виключенням також є окремі наукові розвідки біографічного характеру [1] та з коротким аналізом діяльності Л. Похилевича у вступній статті до видань «Сказание о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся» [12] та «Краєзнавчі праці» [13].

Питання оцінки внеску Л.І. Похилевича у розвиток вітчизняної історичної науки та окремого її наукового напрямку – історичного краєзнавства, в історіографії практично не розроблено. Як і відсутня історіографічна оцінка праць дослідника в частині вивчення історії монастирів Київської єпархії. Тому **метою статті** є аналіз матеріалів праць Л.І. Похилевича для з'ясування становища православних монастирів Київської єпархії в синодальний період.

Виклад основного матеріалу. З тієї обмеженої інформації, що вміщена у енциклопедичних та довідкових виданнях, а також в окремих працях сучасних істориків, удалося встановити, що Лаврентій Іванович Похилевич народився 10 серпня 1816 р. в селі Горошків Таращанського повіту на Київщині в родині священика. Освіту здобував у Київському духовному повітовому училищі та Київській духовній семінарії. У 1840 р. Л. Похилевич вступив на службу до Київської духовної консисторії, де був призначений столоначальником. Та вже у квітні 1843 р. його було переведено на посаду помічника секретаря консисторії, а у 1850-х рр. Л. Похилевич одночасно виконував ще й обов'язки діловода в губернському комітеті із забезпечення сільського духовенства [14].

У 1860-х рр. Л. Похилевич брав участь у роботі Київського статистичного комітету, що сприяло в йому дослідницькій діяльності. Саме за допомогою цієї установи йому вдалося згодом опублікувати результати своїх досліджень. У 1864 р. Л.І. Похилевич завершив службу в Київській духовній консисторії. Однак ще продовжував свою трудову діяльність при Київському повітовому суді. У 1869 р. він пішов у відставку.

Йому вдалося придбати 445 дес. землі в селі Воздвиженка Радомишльського повіту, де і провів свої останні роки. Помер Л.І. Похилевич 18 березня 1893 р. Похований на території Воздвиженської церкви Радомишльського повіту Київської губернії [7, с. 88].

Лаврентій Похилевич – автор книг, які становлять інтерес не лише для тих, кому дорога історія «малої батьківщини» у межах сучасних Київської, Житомирської та Черкаської областей. Його твори цінні й тим, що містять докладні географічно-топографічні, статистико-економічні, церковні, побутові та історичні відомості. З-під пера дослідника вийшли «Сказання про населені місцевості Київської губернії, або статистичні, історичні та церковні нотатки про всі села, містечка та міста, що в межах губернії перебувають» (1864) [9], «Монастирі та церкви м. Києва. Колишній та нинішній стан їх та засоби утримання причтів, а також іновірські молитовні будинки» (1865) [10], «Повіти Київський та Радомишльський. Статистичні та історичні нотатки про всіх населених місцевостях у цих повітах і з докладними картами їх» (1887) [11].

Цікава історія створення та поширення праць Л. Похилевича. Його першу книгу під назвою «Сказання про населені місцевості Київської губернії, або статистичні, історичні та церковні нотатки про всі села, містечка та міста, що в межах губернії перебувають», над якою автор працював майже 10 років, було надруковано в типографії Києво-Печерської лаври накладом 1050 екземплярів, що виглядало, як для того часу, досить солідним тиражем. У 1865 р. Петербурзькою академією наук цю книгу було номіновано на отримання малої Уварівської премії [6, с. 5]. Сучасні дослідники вважають, що з виданням цієї праці Л. Похилевича відбулося народження українського краєзнавства.

Варто наголосити, що праці Лаврентія Похилевича представляють для сучасних дослідників не лише історіографічний, а й джерелознавчий інтерес. У ній автором уміщено статистичні, історичні та церковні відомості про населені пункти, що знаходилися в межах Київської губернії. Для прикладу, у книзі «Сказання про населені місцевості Київської губернії...» основну увагу дослідник зосередив на церковно-історичному описі повітів Київщини. У вступі до видання автор зазначав, що на момент публікації результатів його наукових розвідок не існувало жодного узагальнюючого опису Київщини [9, с. 4]. Джерелами його дослідження стали: розповіді селян

Київської губернії; статистичні відомості про кількість жителів, за різні роки, звіти про стан парафій і церков, отримані з архівних справ Київської консисторії; дані про власників і їх земельні володіння з архівів казенної палати і губернського комітету із забезпечення духовенства; відомості із журналу губернського присутствія у селянських справах, що друкувалися «Киевскими губернскими ведомостями». Тут автором було отримано дані про кількість землі, придбаної у власність селянами на підставі царського маніфесту від 19 лютого 1861 р. Нотатки про деякі дворянські роди було отримано із оповідей жителів, записаних священниками.

При написанні своїх праць Л. Похилевич активно використовував популярний серед сучасних науковців-істориків метод усної історії. Хоча у науковому світі визнано, що процес інституалізації усної історії, як окремого напрямку історичних досліджень, розпочався в країнах Західної Європи та Америки лише у 1960–1970-х рр., праці Л. Похилевича доводять, що українські дослідники ним активно послуговувалися на сотню років раніше. У передмові до своєї праці «Сказания...», яку було видано у 1864 р., автор зауважував, що під час пошуку історичних та статистичних даних про населені пункти, дослідниками не залучалися оповіді місцевих мешканців та ті перекази, якими вони володіли. «У цих переказах, – підкреслював Л. Похилевич, – наступним поколінням не рідко повідомлялося те, що не збереглося від давнини іншим шляхом. Якщо окремі перекази й були записані окремими дослідниками, то це робилося часто випадково й безсистемно» [9, с. 3].

Перебуваючи на службі в духовному відомстві, часто та безпосередньо контактуючи з населенням Київської губернії, маючи підвищений інтерес до минулого цього регіону, Л. Похилевич намагався записувати все, що дізнавався з розповідей пересічних мешканців про минувшину краю, поєднуючи ці розповіді з віднайденими історичними матеріалами та архівними документами. Дослідник сам же і визнавав, що у такий спосіб зібраний матеріал та написані на основі нього праці будуть піддаватися різкій критиці. Однак, такий перший досвід систематичного опису поселень цілого регіону, заснованого на методі усної історії та з використанням такого інструменту, як інтерв'ю, дослідник вважав важливим і цілком прийнятним для доповнення історичних знань.

Зібрані відомості з різних джерел та перекази місцевого населення Л. Похилевич подавав у своїх працях переважно мовою оригіналу.

На підтвердження цьому він писав: «Я зробив це свідомо, щоб не позбавити ці перекази колориту місцевості» [9, с. 3]. Крім того, дослідником використовувалися статистичні відомості про чисельність жителів населених пунктів Київщини, матеріали Київської духовної консисторії, архівів казенної палати і губернського комітету із забезпечення духовенства, тогочасної преси, зокрема «Київських губернських відомостей», а також «Статистичного опису Київської губернії».

Часто у своїх працях, у разі відсутності писемних історичних відомостей про той або інший населений пункт, Л. Похилевич викладає їхнє минуле на підставі усних переказів місцевих жителів. Його видання містять повітові алфавітні реєстри описаних селищ. Описи населених пунктів Л. Похилевич намагався викладати за єдиною структурою. Спочатку описував географічне положення, потім подавав перекази про походження назви населеного пункту. Далі додавав найдавніші документальні відомості й дані про відомі старожитності та археологічні знахідки. Наступними йшли статистичні дані про населення XVII–XIX ст., потім відомості про православні храми, монастирі та інші культові споруди, архітектурні й фортифікаційні пам'ятки, садово-паркові ансамблі тощо. Особливо слід відзначити, що на основі рукописних і друківаних джерел автор докладно подавав інформацію про час заснування, просторовий розвиток, архітектуру, господарсько-економічний стан православних монастирів міста Києва та Київської єпархії.

За матеріалами праць Л. Похилевича вдається встановити, що на території Київської єпархії, адміністративні межі якої було оформлено у 1799 р., розміщувалося 2 ставропігійальні та 38 єпархіяльні монастирі. Принагідно зазначимо, що ставропігійальні монастирі підпорядковувалися безпосередньо Святійшому синоду, а єпархіяльні – Київському митрополиту. Секуляризація монастирських володінь, що проводилася за ініціативи російської імператриці Катерини II, з 1786 р. почала поширюватися і на територію українських земель та визначила долю й монастирів Київської єпархії. Зокрема, у період 1787–1845 рр. 7 православних монастирів Київської єпархії було ліквідовано повністю. Так, у праці «Сказання про населені місцевості Київської губернії...» Л. Похилевич описує долю Межигірського монастиря, заснованого ще у X ст. До 1709 р. управління цим монастирем здійснювали ігумени, потім було запроваджено архимандрію [9, с. 8]. За царським указом від 10 квітня 1786 р. земельні

володіння цього монастиря було передано до державної скарбниці, а штат обителі переведено до Таврійської губернії. У такий спосіб владою було припинено діяльність Межигірського монастиря, обитель – закрито.

Однак, у 1796 р. між пластами гір, що оточували Межигір'я, було виявлено фарфорову і фаянсову глини, що наштовхнуло керівництво губернії до відкриття на території колишнього Межигірського монастиря фаянсової фабрики. У такий спосіб, до певної міри вдалося зберегти залишки споруд монастиря від подальшого руйнування. І, як показує його подальша історія, стараннями Київського митрополита Платона, який був членом Святійшого правлячого синоду, Межигірський Спасо-Преображенський монастир у 1886 р. вдалося відродити знову [8, с. 724].

На сторінках праць Л. Похилевича відображена й історія відродження монастирів. Так, зокрема, досліднику не вдалося встановити дату заснування Ржищівського Свято-Преображенського монастиря. Однак у своїх «Сказаннях...» Л. Похилевич вказує, що у доступних йому на той час документах вдалося знайти інформацію про повне зруйнування монастиря у 1687 р. На початку XVIII ст. його залишки та належні колись йому села було приписано до Київського Кирилівського монастиря, настоятель та братія якого намагалися відновити Ржищівську обитель. До 1850 р. тут існував чоловічий спільножительний монастир з нечисленною братією і мізерними засобами для існування. Однак, уже з 1850 р. його було реорганізовано у Преображенський заштатний жіночий монастир, де проживало 40 черниць та 30 послушниць. Обитель активно розбудовувалася: на її території з'явилося два храми, поблизу Трипілля на річці Червоній було споруджено млин, використання якого приносило додаткові прибутки. Монастир володів 53 десятинами землі та банківським капіталом близько 10 тис. руб. [9, с. 52].

У працях Л. Похилевича показано, що усі єпархіальні монастирі поділялися на штатні і заштатні. Такий поділ монастирів було запроваджено ще у XVIII ст. Штатні монастирі отримували допомогу від держави, заштатні існували повністю за рахунок власних доходів. Штатні монастирі, у свою чергу поділялися на три класи, різниця між якими полягала у розмірах отримуваних коштів і престижності обителі.

У своєму дослідженні «Монастирі та церкви м. Києва. Колишній та нинішній стан їх та засоби утримання причтів, а також іновірські молитовні

будинки» [10] Л. Похилевичем зібрано цінний матеріал про усі 7 монастирів тогочасного Києва та дві пустині – Голосіївську і Китаївську. Важливість цієї праці полягає, перш за все, в тому, що автором окремо розглядається історія кожного київського монастиря за відповідною структурою: час і місце заснування, історія становлення та розвитку, вплив історичних подій на його долю, архітектурний ансамбль, господарсько-економічний розвиток та чернецтво. Доступність для дослідника до матеріалів Київської духовної консисторії, звітів благочинного монастирів, різного виду статистичних даних, а також можливість, як для мешканця тогочасного Києва, спілкуватися з чернецтвом, створили умови для синтезу зібраних даних і створення цінної для сучасних дослідників праці з історії київських монастирів.

Для унаочнення проаналізуємо подану Л. Похилевичем у своїй праці історію одного з найбільших монастирів тогочасного Києва – Києво-Печерської лаври. Це був потужний монастирський комплекс, один із перших чоловічих монастирів в історії України, заснованих ще за часів Київської Русі [10, с. 9]. Автором детально описано лаврський архітектурний ансамбль. Обитель мала у своєму підпорядкуванні Лікарняний монастир, Китаївську та Голосіївську пустині, типографію, богадільню, готелі для прочан. Цінними для сучасних дослідників є статистичні дані. Зокрема, станом на 1860 р. в монастирі Києво-Печерської лаври проживало близько 820 осіб, серед яких було 116 ченців та 303 послушники, близько 100 осіб працювало в лаврській типографії. Щороку Лавру відвідувало більше 80 тис. прочан [10, с. 11].

За даними, наведеними Л. Похилевичем у своїй книзі «Монастири и церкви города Киева...», Києво-Печерська лавра – це і потужний на той час господарсько-економічний комплекс. Дослідником подано статистичні дані про доходи та витрати монастиря, розміри його земельних угідь та господарства. Автор вказував, що на Лаврських хуторах, де розміщувалося господарство обителі, утримувалося 220 корів, 135 коней. Києво-Печерська лавра володіла млинами, мала пивний та восковий заводи, а також завод з виробництва цегли та кахлів. На монастирських підприємствах використовували працю залежних селян та наймитів [10, с. 14].

Із праць Л. Похилевича в частині характеристики діяльності монастирів можна зробити висновок, що православне чернецтво активно освоювало природні ресурси Київщини. Через державні

та приватні пожертвування формувало основний фонд монастирських земель і промислових угідь. Фактично, починаючи ще з середини XVIII ст. чернецтво монастирів Київської єпархії займалося високопродуктивним товарним землеробством і мало від цього значний грошовий прибуток. У посівах зернових помітно зросла доля озимих культур, у першу чергу пшениці, хоча за площею вона не поступалася перед житом. Вирощування зернових на сіно худобі на монастирських луках, якщо вони не здавалися в оренду, в основному використовувалося у власному монастирському господарстві та частково йшло на продаж. Практично усі монастирі Київщини мали підсобне господарство (розводили велику рогату худобу, коней, курей, мали пасіки та ставки), продукцію якого використовували для власних потреб, а надлишки – продавали.

Поряд з хліборобством та тваринництвом серед місцевого чернецтва поширювалося і заняття городництвом та садівництвом для власних потреб. Ченці практично усіх монастирів Київської єпархії утримували фруктові садки, в яких росли майже всі відомі нині на цій території види фруктових дерев та кущів.

Зібрані дані з доступних для нього матеріалів синтезовані з розповідями та переказами місцевого населення дали можливість досліднику відтворити економічне життя православних монастирів Київської єпархії. У цьому контексті особливого значення Л. Похилевич надавав дослідженню становища та діяльності її заштатних монастирів. Прикладом цьому може послужити історія Богуславського Миколаївського монастиря Канівського повіту та Виноградського Успенського монастиря Черкаського повіту. Це були чоловічі обителі, в яких проживало не більше, як по 18 ченців та послушників в кожному. Такі монастирі були дуже обмеженими у засобах для існування. Обителям належало по 50 дес. землі. Фінансову основу життєдіяльності монастирів складали відсотки від досить скромної суми банківського капіталу кожного в розмірі 6 тис. руб. З державної скарбниці надходила також незначна щорічна сума. Так, Богуславський монастир отримував 85 руб. 71 коп., Виноградський – лише 42 руб. 82 коп. [9, с. 553].

Намагання братії Богуславського Миколаївського монастиря скористатися можливостями поліпшення фінансово-економічного становища обителі також не увінчалася успіхом. Ченцями було збудовано млин на правому березі річки Рось. Однак, за позовом власника землі та судо-

вим рішенням, монастирю було заборонено ним користуватися. Ці обставини красномовно засвідчували ситуацію поміщицького свавілля та слабкості позиції і безвідповідальності настоятелів монастирів. Часто місцеві поміщики самовільно захоплювали монастирські землі, ліси та пасовища, як і частими були випадки, коли настоятелі дозволяли їм це робити. Зі сторінок праць Л. Похилевича дізнаємося і про долю Лебединського Георгіївського чоловічого монастиря, якого через скрутне економічне становище та постійну судову тяганину за землю з місцевим поміщиком упродовж 1811–1846 рр. було закрито [9, с. 714].

У своїй праці «Сказания...» автор подає імена настоятелів монастирів, яким доводилося виправляти помилки своїх попередників та боротися за повернення монастирського майна. Серед таких настоятелів Богуславського Миколаївського монастиря Л. Похилевич називає ігумена Аркадія (1788 р.), який змушений був викупувати у місцевого поміщика монастирські землі, безкоштовно віддані йому попереднім настоятелем обителі. Його наступником, ігуменом Варахаїлом у 1792 р. було здійснено опис монастиря та ревізію майна [9, с. 554]. Ця інформація, зафіксована у документах, що надходили до Київської духовної консисторії, дозволяла Л. Похилевичу її знаходити і включати до опису господарського життя обителів Київської єпархії.

Важливим у працях Л. Похилевича є й те, що автору вдавалося знаходити у доступних йому документах консисторії і публікувати інформацію про настоятелів монастирів Київської єпархії, навіть робити короткі штрихи до їх біографій та кар'єри. Цю інформацію він вміщував і у своїх статтях з історії окремо взятих монастирів Київської єпархії, які публікував на сторінках «Киевских епархиальных ведомостей» [2, с. 527].

Про ці публікації варто також сказати окремо. «Киевские епархиальные ведомости» були офіційним друкованим органом Київської єпархії і є цінним джерелом з регіональної цивільної та церковної історії, однак це видання не позбавлено певних вад. У переважній більшості опублікованих статей не вказано авторство, що створює для сучасних істориків певні проблеми в систематизації та оцінці отриманих в результаті наукового пошуку даних. У ході проведення дослідження окресленої в цій статті наукової проблеми, детального опрацювання вищезазначених праць Л. Похилевича та матеріалів усіх номерів часопису «Киевские епархиальные ведомости», нам вдалося встановити приналежність його авторству

багатьох статей з історії православних монастирів Київщини [3; 4; 5].

На основі зібраних даних, Л. Похилевич аналізував і особливості організації діяльності жіночих монастирів Київської єпархії. Таких жіночих обителів на території єпархії в синодальний період було три. Серед них проаналізуємо, для унаочнення, інформацію, подану дослідником про Лебединський Миколаївський жіночий монастир, заснований у 1789 р. У своїх працях Л. Похилевич вказує на великі організаторські здібності настоятельниці цього монастиря – ігумені Магдалини (1829–1858 рр.). Саме за період її тривалого управління монастир зазнав найбільшого розквіту, хоча від держави отримував, як і всі позаштатні монастирі, лише 85 руб. 71 коп. Однак, уже на середину XIX ст. у монастирі проживало 50 черниць та 30 послушниць. З 1842 р., за покровительства митрополита Філарета, який був особливо прихильним до розвитку жіночих обителів, монастирю було надано статус обителі 2 класу, що дало можливість отримувати від скарбниці додатково 2 360 руб. на рік. Хоча це була і незначна сума, але це давало можливість із цих коштів здійснювати виплати зарплат. Зокрема, ігуменя отримувала кошти в сумі 250 руб. на рік, черницям виплачували по 25 руб., послушницям та скарбнику – по 15 руб., старшому священнику – 250 руб., молодшому священнику – 125 руб., дякону та псаломщику – по 80 руб., паламарю – 50 руб. На харчування черниць витрачалося 500 руб. на рік. На побутові потреби виділялися наступні суми: на освітлення, опалення та оплату праці робітників – 345 руб., на церковні потреби, ремонт монастиря і ризниці – 235 руб., на канцелярські потреби – 95 руб. на рік [9, с. 715].

Звісно, цих коштів було замало для утримання такої обителі, тому ігуменя та черниці знаходили й інші можливості додаткового доходу. Монастир володів 86 дес. землі, для обробітку якої наймали місцевих селян. На оплату їх праці зі скарбниці надходили додатково 200 руб. сріблом. Також обитель мала незначні доходи від водяного млина тавідсотки від капіталів, розміщених у банку [9, с. 715].

Одними із ключових напрямів діяльності православних монастирів Київської єпархії було

просвітництво та благодійництво. Завдячуючи працям Л. Похилевича вдається з'ясувати, що окремі монастирі досить активно долучалися до поширення освіти серед місцевого населення, навчання грамоти їх дітей, а також поєднання просвітницької і благодійницької діяльності шляхом організації навчальних закладів для дітей-сиріт. Так, зокрема, у 1818 р. при згадуваному вище Богуславському Миколаївському монастирі було створено повітове духовне училище, в якому на постійній основі працювало 5 вчителів та навчалось близько 80 учнів. Настоятель монастиря одночасно виконував і обов'язки директора цього училища [9, с. 553]. У 1859 р. при Лебединському Миколаївському жіночому монастирі було створено училище для 40 дівчаток, переважно сиріт духовного звання. Стараннями ігумені Філарети училище утримувалося частково за рахунок монастиря, частково – благодійницьким коштом [9, с. 715].

Висновки. Отже, у працях Л. Похилевича «Сказання про населені місцевості Київської губернії, або статистичні, історичні та церковні нотатки про всі села, містечка та міста, що в межах губернії перебувають», «Монастирі та церкви м. Києва. Колишній та нинішній стан їх та засоби утримання причтів, а також іновірські молитовні будинки», «Повіти Київський та Радомисливський. Статистичні та історичні нотатки про всіх населених місцевостях у цих повітах і з докладними картами їх» вміщено цінні матеріали географо-топографічного, статистико-економічного, церковного та побутового характеру. Його книги представляють для сучасних українських дослідників значний науковий інтерес. Найбільшого значення для окресленої нами наукової проблеми мають праці автора в контексті історії становлення та розвитку монастирів Київської єпархії, їх господарсько-економічної та соціокультурної діяльності. Ці праці є також цінним джерелом з вивчення історії православних монастирів Київської єпархії синодального періоду.

Дані, наведені автором у своїх працях, засвідчують, що православні обителі Київської єпархії у XVIII – середині XIX ст. були не лише центрами духовності, а й перетворювалися в потужні архітектурні та господарсько-економічні комплекси.

Список літератури:

1. Артамонова С.С. Похилевич Лаврентій Іванович (1816–1893) : матеріали до засідання бібліотечного клубу «Національні святині» 20 грудня 2005 р. / уклад. С. С. Артамонова; ред. кол.: Г. А. Войцехівська та ін. К. : ДНАББ ім. В.Г. Заболотного, 2005. 35 с.
2. Виноградский-Ирдынский Успенский монастырь. *Киевские епархиальные ведомости*. 1861. № 18. 15 ноября. С. 526–539.

3. Виноградский-Ирдынский Успенский монастырь. *Киевские епархиальные ведомости*. 1861. № 18. 15 ноября. С. 526–539.
4. Исторические и крепостные документы Виноградского-Ирдынского монастыря. *Киевские епархиальные ведомости*. 1861. № 19. 1 декабря. С. 563–570.
5. Документы Виноградского-Ирдынского монастыря. *Киевские епархиальные ведомости*. 1861. № 20. 15 декабря. С. 594–602.
6. Краєзнавчі шляхи Лаврентія Похилевича. *Видатний історик з Тетіївщини: до 200-річчя від дня народження Л. І. Похилевича. Бібліографічний посібник*. К. : (КОБД), 2016. 13 с.
7. Орищенко О. М. Лаврентій Похилевич як представник української церковної інтелігенції ХІХ ст. *Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки»*. 2010. Вип. 182. С. 84–89.
8. Покровский И. М. Русские епархии в XVI–XIX вв., их открытие, состав и пределы. Опыт церковно-исторического, статистического и географического исследования. Казань : Центральная типография, 1913. Том второй (XVIII век). 966 с.
9. Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии, или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. Киев : Типография Киевопечерской лавры, 1864. 763 с.
10. Похилевич Л. Монастыри и церкви г. Киева: Прежнее и нынешнее состояние и средства содержания причтов, а также иноверческие молитвенные дома. К. : В типографии губернского управления, 1865. 134 с.
11. Похилевич Л. Уезды Киевский и Радомысльский: статистическая и историческая заметки о всех населенных местностях в уездах и с подробными картами их. Киев : Тип. А. Давиденко, 1887. 305 с.
12. Стародуб О. В., Чернецький Є. А. «Сказание о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся» Л. Похилевича / ред. рада : О. В. Пшонківський та ін. Біла Церква : Друк ВАТ. Видавець О. Пшонківський, 2005. 639 с.
13. Тимошенко Л. В. Краєзнавчі праці. Л. І. Похилевич / ред. рада : О. В. Пшонківський та ін. Біла Церква : Видавець О. Пшонківський, 2007. 337 с.
14. Українська радянська енциклопедія : у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан. Київ, 1963. Т. 11. С. 433.

Chuchalin O.P. LAVRENTII POKHYLEVYCH'S CONTRIBUTION TO RESEARCH ON THE HISTORY OF KYIV EPARCHY MONASTERIES DURING THE SYNODAL PERIOD

The article analyzes Lavrentii Pokhylevych's works and explores his contribution to research on the status of Orthodox monasteries in the Kyiv Eparchy during the Synodal period. The analysis of Pokhylevych's biography expands the understanding of his life path and career growth, which provided the scholar with access to documents and materials on the history of the establishment and development of Kyiv Eparchy monasteries. Lavrentiy Pokhylevych's works are of both historiographical and source-critical interest to today's researchers. When writing his works, Pokhylevych actively employed the method of oral history, rather popular among historians. The scholar recorded everything he learned from the stories of ordinary residents about the past of Kyiv Governorate, combining these narratives with discovered historical materials and archival documents. Pokhylevych used statistical data on the population of settlements in Kyiv region, materials from the Kyiv Spiritual Consistory, archives of the exchequer chamber and the provincial committee for clergy support, as well as contemporary press. Relying on relevant manuscripts and printed sources, the scholar provided detailed information about the establishment, spatial development, architecture and economic condition of Orthodox monasteries in Kyiv and the Kyiv Eparchy. He also covered their philanthropic and educational activities. The data presented by Lavrentii Pokhylevych in his works prove that Kyiv Eparchy orthodox monasteries, apart from being spiritual centres, also transformed into powerful architectural and economic complexes between the 18th and the mid-19th centuries.

Key words: Kyiv Eparchy, Orthodox monasteries, Lavrentii Pokhylevych, economy, enlightenment, philanthropy, monasticism.